

Nevşâhî

hâtıraları yer almaktadır. Bölge tasavvuf tarihi bakımından önemli olan ansiklopedi niteliğindeki bu çalışmanın kaynakları arasında yüzlerce basılı eser yanında 1056 yazma bulunmaktadır. Eserin ilk iki cildi müellif tarafından 1979 ve 1981'de, III. cildi Ârif Nevşâhî tarafından 1982-1984'te Sâhenpâl'de neşredilmiştir. **2. Târîh-i 'Abbâsî.** Peygamberler ve İslâm tarihiyle ilgilidir (Sâhenpâl 1985). **3. Ezkâr-ı Nevşâhiyye** (Sâhenpâl 1964). **4. Tezkire-i Nevşâh-i Genc Baḥş** (Lahor 1978, 1985). **5. el-Ḳavlü'l-mu'azzam fi menâ-kibi'l-İmâmi'l-A'zam** (Şarkpûr'da çıkan *Nürü'l-İslâm* dergisinin İmâm-ı Âzam'a ayrılan 1975 Eylül ve Ekim sayılarında yayımlanmıştır). **6. Envârü's-siyâde fi âşâri's-sa'âde.** Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'i hakkındaki bu eserde Fâtîmî olsun olmasının her Alevî'nin seyyid olduğu ile ri sürülür (Sâhenpâl 1996). **7. Tezkire-i Şu'arâ-yi Nevşâhiyye.** Arap, Fars, Urdu ve Pencap dillerinde şiir söyleyen 583 şairin hayatına dair bu tezkire Ârif Nevşâhî tarafından tamamlanıp yayımlanmıştır (Lahor 2007). **8. Ḥadâ'ıku'l-envâr fi ziyâreti's-sâdeti'l-ibrâr** (*Sefernâme-i Üç*; nşr. Ârif Nevşâhî, Behâvelpûr 1999). **9. İ'câzü't-tevâriḥ.** Tanınmış şahsiyetlerin doğum ve ölüm tarihlerini, eserlerin yazım ve basımları, binaların yapım tarihine dair Farsça manzum kıtalar ihtiva eden eserden bir seçmeyi Ârif Nevşâhî yayımlamıştır (Sâhenpâl 1976). **10. Tezkire-i Meşâyiḥ-i Kâdiriyye-i Nevşâhiyye** (Sâhenpâl 1979). Son iki Farsça eser dışında eserleri Urduca yazılmıştır.

Nevşâhî'nin diğer bazı eserleri arasında Urduca olarak *Tezkire-i Muḥadderât*, *Ulûmü'l-Ḳur'ân* (*Kenzü'l-ma'rifet*, I-IV), *Tuḥfetü'l-muḥibbîn fi cevâzi semâ'i'l-âşîkîn*, *Şaḥîfe-i Mesâyil* (kelâm ve fıkha dair bazı konuları ihtiva eder), *Târîh-i Selâṭîn* (Hz. Peygamber, Hulefâ-yi Râşidîn, Hindistan ve Pakistan'da hüküm süren müslüman hükümdarlar hakkın-

dadır), *Târîḥ-i Sâhenpâl*; Arapça olarak *Dürrü'l-yetim fi fezâyili bi'smi'r-raḥmâni'r-raḥîm*, *Ravzü'l-cinân fi eḥâdisi seyyidi'l-ins ve'l-cân* (müellifin ezberlediği 420 hadisi içerir); Farsça olarak *Ḳıştâsü'l-Kâdiriyye bi-muvâzene-ti Ḳırtâsi'n-Nakşibendiyye* (Kâdiriyye tarikatının diğerlerine ve özellikle Nakşibendiyye'ye üstünlüğü ele alınmıştır) yer alır. Ayrıca Muhammed Hayât Nevşâhî'nin *Tezkire-i Nevşâhiyye* (nşr. Ârif Nevşâhî, İslâmâbâd 2010), İmâmbaḥş Lâhûrî'nin *Mir'ât-ı Gafâriyye*, Muhammed Hâşim Tehrâpâlevî'nin *Çehâr Behâr* (*Ḥazâ'inü'l-esrâr* adıyla, nşr. Ârif Nevşâhî, İslâmâbâd 1984) adlı eserlerini Farsça'dan Urduca'ya tercüme etmiştir (eserlerinin tam bir listesi, muhteva ve neşri için bk. Müceddidî – Nevşâhî, s. 85-145).

BİBLİYOGRAFYA :

Nevşâhî, *Şerifü't-tevâriḥ*, Sâhenpâl 1981-84, II, 412-451; III, 219-257; a.mlf., *Tezkire-i Şu'arâ-yi Nevşâhiyye* (nşr. Ârif Nevşâhî), Lahor 2007, neşredenin girişi, s. 7-32; M. İkbâl Müceddidî, *Aḥvâl ve Âşâr-ı Şerâfet Nevşâhî*, Lahor 1971; a.mlf. – Ârif Nevşâhî, *Tezkire-i Şerâfet Nevşâhî*, İslâmâbâd 2008; Ârif Nevşâhî, *Be-Yâd-ı Şerâfet Nevşâhî*, İslâmâbâd 1984; a.mlf., *Fihrist-i Maḥtûât-i Kitâbhâne-i Nevşâhiyye*, İslâmâbâd 1989; M. K. Hermansen, "Imagining Space and Siting Collective Memory in South Asian Muslim Biographical Literature (Tazkirahs)", *Studies in Contemporary Islam*, IV/2, Youngstown 2002, s. 17.

ÂRİF NEVŞÂHÎ

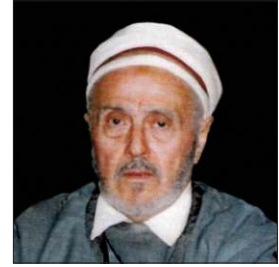
NEYFER, Muhammed Şâzeli

(محمد الشاذلي النيفر)

Ebü Tâhir Muhammed es-Şâzeli
b. Muhammed es-Sâdik
b. Muhammed et-Tâhir b. Mahmûd
b. Ahmed en-Neyfer
el-Hüseynî et-Tûnisî
(1911-1997)

Tunuslu âlim.

29 Haziran 1911 tarihinde Tunus'ta doğdu. İlim ehli tanınmış bir aileye mensuptur; baba tarafından nesebi sûfî Ahmed er-Rifâ'î'ye, anne tarafından Tunus muhî-tinde tanınmış evliyadan Sîdî Ali Azzûz'a ulaşır. Mısır asıllı olan Neyfer ailesi, 1016'da (1607) nisbet edildikleri Endülüs'ün Nefâr (Navare) şehrinde Sefâkus'a göç ederek orada güzel koku ticaretiyle uğraşmış, XVIII. yüzyılın başlarında başşehir Tunus'a yerleşmiştir. Ailenin Sefâkus'ta bilinen ilk şahsiyeti Ahmed b. Kâsim en-Neyfer (ö. 1865) takvâ ehli bir tüccardı ve beş oğlundan üçü ilim tahsil etmişti; bunlardan Muhammed en-Neyfer kâdilcemâa, Sâlih en-Neyfer Mâlikî başmüftüsü

Muhammed
Şâzeli
en-Neyfer

idi. Muhammed Şâzeli'nin babası kâdilcemâa ve muhaddis Muhammed Sâdik, Bâbülbahr Camii'nde imam-hatipti, aynı zamanda Zeytûne Camii'nde birinci dereceden müderrislik mertebesine yükselmiş bir âlimdi. Muhammed Şâzeli, Kur'ân-ı Kerim'i ezberleyip Arapça ve dinî bilgiler eğitimi aldıktan sonra 1924'te öğrenimine Câmîu'z-Zeytûne'de devam etti; lise kısmından 1930, yüksek kısmından 1934'te mezun oldu. Hocaları arasında başta babası olmak üzere Şeyhülislâm Muhammed Aziz Cuayt, Tunus'un Sibeveyhisi diye anılan Muhammed el-Hattâb Boşnâk, Muhammed Tâhir İbn Âşûr, Muhammed Beşir en-Neyfer, Muhammed b. Muhammed el-Haccûcî, Muhammed ez-Zagvânî, Muhammed Abdülhay el-Kettânî, Muhammed el-Hacvî, Ömer b. Hamdân el-Mahresî gibi âlimler vardır. Mezuniyetinin ardından Câmîu'z-Zeytûne'ye müderris olarak tayin edildi (1934); 1935'te üçüncü, 1943'te ikinci ve 1953'te birinci dereceden müderrislik makamına yükseldi. Zeytûne'deki idarî görevleri yanında Karma Akar Meclisi'nde hâkimlik ve 1946 yılından vefatına kadar Nefâfite (Bâbülakvâs) Camii'nde imam-hatipli yaptı. 1968'de Tunus Üniversitesi'nde açılan el-Külliyyetü'z-Zeytûniyye li'ş-şer'ia ve usûli'd-dîn'e üstat (profesör) olarak tayin edildi; 1977 ve 1980 yıllarında iki defa dekanlık görevine getirildi. Yapı ve müfredat bakımından önemli gelişmeler sağladığı bu kurumdaki öğretim faaliyetinin yanı sıra Sâdikîyye Medresesi'nde ve evinde Arap dili ve edebiyatı, hadis, tefsir ve Mâlikî fıkına dair eserler okuttu. Talebeleri arasında Muhammed el-Hâdî Ebü'l-Ecfân, Ahmed Kartâm el-Hüseynî el-Filistinî, Muhammed Kettû, Abdurrahman Huleyf el-Kayrevânî, Ebü Lübâbe Tâhir Sâlih et-Tûnisî, Subhî es-Sâmerrâî, Muhammed Maḥfûz, Muhammed b. Alevî el-Mâlikî gibi isimler anılır.

Neyfer, Tunus'un 1956 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından el-Hizbü'd-Tûnisî el-cedîd ve el-İttihâdü'l-âmi't-Tûnisî li'ş-şuḡl partilerinden oluşan Cebhetü'l-kavmiyye listesinden Kurucu Millî Meclis

üyeliğine seçildi ve Nasr el-Merzûki ile birlikte anayasanın İslâm esaslarına uygun biçimde hazırlanmasına çalıştı. Bu sırada anayasaya, "Tunus bir İslâm devletidir" maddesinin konulmasını teklif etti, ancak laikliği savunanlar buna karşı çıkınca onlarla aynı görüşte olan Habîb Burgiba orta bir yol bularak 1959 anayasasına, "Devletin dini İslâm'dır" maddesi konuldu. Daha sonra ilk Millet Meclisi (1959-1963) ve iki dönem (1981, 1986) Temsilciler Meclisi üyeliklerine seçildi. Muhtelif vesilelerle birçok İslâm ülkesiyle Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'ne seyahat etti, düzenlenen birçok toplantıya katıldı. Râbitatü'l-âlemi'l-İslâmî'ye bağlı Mecmau'l-fikhi'l-İslâmî'de, el-Müessesetü'l-vataniyyetü't-Tünisiyye li't-tercüme ve't-tahkik ve'd-dirâsât ve Cem'iyetü beyti'l-hikme gibi kuruluşlarda üye olarak önemli hizmetlerde bulundu. Fas ve Tunus'ta çeşitli ödül ve nişanlar aldı. 4 Aralık 1997 tarihinde Tunus'ta vefat etti.

Daha talebelik yıllarından itibaren Fransız yönetimine karşı bağımsızlık mücadelesinde yer alan Neyfer, sömürge yönetiminin güdümündeki cemiyetlere mukabil kurulan Kuzey Afrika Müslüman Öğrenciler Cemiyeti ile diğer kültürel ve edebî cemiyetlerdeki çalışmalarıyla tanınmıştır. 1936'da talebeler arasında birlik ve dayanışmayı sağlamak, dinî neşriyat yapmak ve ilmî toplantılar düzenlemek amacıyla kurulan Cem'iyetü'z-Zeytûniyyîn'in genel sekreterliğini üstlenmiş, bu cemiyet 1938 yılından itibaren ülke çapında şubeler açmıştır. 1937'de Hasan b. İsa'nın başkanlık ettiği, Cem'iyetü's-şebîbeti'z-Zeytûniyye'nin kuruluşunda önemli rol oynamış, yine 1936'da Cem'iyetü's-şubbâni'l-müslimîn'in başkanlığına getirilmiştir. Kültür ve edebiyatın yaygınlaşması için gazetecilik faaliyetine önem vermiş, Fransız yönetiminin baskısı yüzünden fazla sürmeyen *el-Câmi'a* (1937-1938) adlı edebiyat dergisinin kuruluşuna, 1953'te haftalık *ez-Zeytûne* gazetesinin çıkarılmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Ömer Şâsiye ile birlikte imtiyaz sahibi olduğu ve yazarlığını da yaptığı bu gazete el-Hizbü'd-Tünisî el-cedîd partisini desteklemesi sebebiyle iki defa kapatılmış, 1957'de üçüncü defa ve nihai olarak yayını yasaklanmıştır. Tunus'ta Kur'an öğretmek, düzgün okumasını sağlamak ve hâfizliği geliştirip yaygınlaştırmak, mushaf bastırmak gayesiyle 1968'de kurulan el-Cem'iyetü'l-kavmiyye li'l-muhâfaza ale'l-Kur'âni'l-Kerîm adlı derneğin yöneticiliğini hayatı boyunca sürdürmüştür. Tunus'ta mevcut Kur'an

kurslarını ortak bir çatı altında birleştiren ve önemli hizmetler ifa eden bu kuruluşun adı vefatından bir süre önce Râbitatü'l-cem'iyati'l-Kur'âniyye'ye çevrilmiştir. Bir kısmı babasından kalan yaklaşık 13.000 basılı, bir kısmı nâdir 1300 yazma eserden oluşan şahsî bir kütüphane oluşturmuş, ilim adamlarının her zaman faydalandığı bu kütüphaneyi 1992'de evinin yakınında müstakil olarak yaptırdığı bir binada Mektebetü Âli'n-Neyfer adıyla araştırmacıların hizmetine açmıştır. Hakkında düzenlenen toplantılarda sunulan tebliğler *Buñûs ve dirâsât mühdât ile's-Şeyh Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer* (Beirut 1994) ve *eş-Şeyh el-'Allâme Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer* (Tunus 2011) adıyla yayımlanmıştır.

Eserleri. Telif: *el-Bûşîri: Hayâtühû ve edebühû fi'l-medihi'n-nebevî* (Tunus 1935), *Müsâhemetü'l-Karaviyyîn fi'l-likâhi'l-ilmî beyne'l-Mağrib ve Tûnis* (Kayrevan 1379/1960), *el-Mâzerî el-fâkih ve'l-mütellim ve kitâbühû'l-Mu'lim* (Münestîr 1968; Tunus 1982), *Âşârü's-Şeyh Muhammed el-Beşîr el-İbrâhimî* (İbrâhimî'nin *el-Beşâ'ir* gazetesinde çıkan makalelerinden derlenmiştir [Cezair 1978]), *Zikrâ mürûri şelâsete aşer karren 'alâ te'sîsi'z-Zeytûne* (Tunus 1400/1979), *et-Tecennüs* (Tunus 1985), *Bârdo: el-Müntezeh ve medînetü'l-melik* (Tunus 1994), *Üdebâ'ü sâlifûn* (Tunus'ta XII. [XVIII.] yüzyılda yetişen on dört tanınmış şair ve edibin hayatından ve şiirlerinden örnekler içerir [nşr. Tâhir b. Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer, Beirut 2008]), *el-Üstûl fi'l-luğa ve'l-edeb ve't-târîh* (nşr. Tâhir b. Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer, Kartâc / Tunus 2008), *Dirâsât fi 'ulûmî'l-hadîs ve menhecî'l-muhaddîsîn* (nşr. Tâhâ b. Ali Büserîh et-Tünisî, Beirut 2009), *el-Envârü's-seniyye min hilâli'l-ğuṭabi'l-cum'îyye* (nşr. Muhammed el-Azîz Sâhilî, Beirut 1432/2011). Neyfer ayrıca sûfi Sîdî Muhriz b. Halef ve tarihçi Hammûde b. Abdülazîz hakkında birer kitap ve defalarca basılan *Menâsikü'l-ḥac* adlı bir eser yazmış, şiirlerini bir divanda toplamış, okullarda okutulmak üzere hazırladığı Amme ve Tebâreke cüzleri günümüze kadar 700.000 adetten fazla basılmıştır.

Neşir: İbn Kunfüz, *el-Fârisiyye fi mebdâi'd-devleti'l-Hafsiyye* (Tunus 1968, Abdülmecîd et-Türkî ile birlikte); Ali b. Sâlim en-Nûrî, *Tenbihü'l-ğafilîn ve irşâdü'l-câhilîn 'ammâ yekâ'u lehüm mine'l-ḥaṭâ' ḥâle tilâvetihim li-kitâbil-lâhi'l-mübîn* (Tunus 1974; Kahire 1986; Beirut 1987); İbn Âşîr el-Fâsî, *el-Mürşî-*

dü'l-mu'în 'ale'z-zarûri min 'ulûmî'd-dîn (Tunus 1977); Mâlik b. Enes, *Kıf'a min Muvaṭṭâ'i Mâlik bi-rivâyeti 'Alî b. Ziyâd* (Tunus 1978; Beyrut 1980, 1981, 1982, 1984); Muhammed b. Osman es-Senûsî, *Müsâmerâtü'z-zarîf bi-hüsni't-ta'rif* (I, Tunus 1983; I-IV, Beyrut 1994); Hâkim el-Kebîr, *'Avâli'l-İmâm Mâlik* (Tunus 1986; Beyrut 1432/2011); Muhammed b. Ali el-Mâzerî, *el-Mu'lim bi-fevâ'idü Müslim* (I-III, Tunus 1987-1991; Beyrut 1412/1992); Muhammed b. Muhammed Kâdi'l-Kal'a, *Şerhu's-Şukrâtisiyye fi medhi'n-Nebî* (Tunus 1996); Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî, *Ümmü'l-kurâ fi medhi hayri'l-verâ (el-Kaşidetü'l-Hemziyye; Tunus 1990; Beyrut 1418/1997, 4. baskı); Belkâsım el-Bicâî, Şerhu Ğarâmi Şaḥîḥ fi muṣṭalaḥi'l-ḥadîs* (Beirut 1429/2008; İbn Ferah el-İşbilî'nin eserine Bicâî'nin yazdığı şerhin neşridir).

Bazı önemli makale ve tebliğleri de şunlardır: "er-Raḥme ve'l-mes'ûliyye 'inde Ebî Lübâbe" (*ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, III/3, İslâmâbâd 1968, s. 63-81); "Terâcimü Ḥalîl li-'Azzûm ve't-ṭuruku't-takrîbiyye li'l-fıkh" (*en-Neşretü'l-ilmîyye li'l-Külliyeti'z-Zeytûniyye li's-şerî'a ve uşûli'd-dîn*, I/1, 1971, s. 97-168); "Muvaṭṭâ'u İbn Ziyâd ve'l-ümme-hât" (*a.g.e.*, IV/4, Tunus 1977, s. 7-27); "İbn Râşid el-Kafsî" (*Dirâsât fi'l-luğa ve'l-ḥadâre: Mülteka İbn Manzûr 1974* [Tunus 1975, s. 89-120]); "et-Teceddîd fi'l-İslâm" (*ed-Dîn ve'l-Müctema': Dirâsât ve muḥâdarât kud-dimet fi mülteka'n-nedveti'l-İslâmiyye bi'l-Kayrevan 25-28 Feyferî 1977*, Tunus 1978, s. 17-54); "Ulemâ'ü Süse ve devruhum fi binâ'i'l-ḥadâre" (*Mülteka Yaḥyâ b. 'Ömer: et-Türâs ve devruhu fi bihâ'i'l-ḥadâre, Süse 1976*, Tunus 1978, s. 235-293); "Devrü'l-ḥadâreti'l-İslâmiyye fi neş'eti'l-câmi'a ve teṭavvühâ" (*Cevherü'l-İslâm*, XI/1-2, Tunus 1979, s. 8-16; XI/3-4, 1979, s. 21-28); "Fethü bâbi'l-ictihâd" (*Mecelletü'l-Mecma'i'l-fıkhî el-İslâmî*, I/1, 1987, s. 273-307); "Cem' ve taksîmi'z-zekât" (*a.g.e.*, II/3, 1989, s. 127-144); "et-Tecennüs bi-cinsiyey gayri İslâmiyye" (*a.g.e.*, II/4, 1409/1989, s. 178-252); "el-Uşûlü'l-felsefiyye li't-terbiyye fi'l-İslâm" (*el-Hidâye*, XIX/4, Tunus 1994, s. 19-26; XIX/5, 1994, s. 63-71) (fikhî konularla ilgili diğer bazı makalelerinin bir listesi için bk. *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fıkhî el-İslâmî*, XIX/22, s. 271-273). Neyfer ayrıca Muhammed Muhtâr vüld Bâh'ın *Medḥal ilâ uşûli'l-fıkhî'l-Mâlikî* (Tunus 1987; Beirut 2011) ve Muhammed el-Azîz es-Sâhilî'nin *Kaḍıyyetü't-terbiyye ve't-ta'lim: Min hilâli fikri zu'amâ'i'l-İşlâḥ* (Beirut 1995) adlı eserlerine tak-

dim yazmış, Süleyman Ma'tûk er-Rifâî'nin neşre hazırladığı Ebû'l-Kâsım İbn Rıdvân el-Mâlekî'ye ait e-Şühûbül'lâmî'a fi's-siyâseti'n-nâfi'a (Beyrut 2002) adlı eseri gözden geçirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Osman es-Senûsî, *Müsâmerâtü'z-zarîf bi-hüsnî't-ta'rîf* (nşr. Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer), Beyrut 1994, I, 354-355; II, 239-240; Muhammed en-Neyfer – Ali en-Neyfer, *Unvânü'l-erib 'ammâ neşe'e bi'l-bilâdi't-Tünisiyye min 'âlimin edib*, Beyrut 1996, II, 838; A. H. Green, *The Tunisian Ulama: 1873-1915*, Leiden 1978, s. 77-78, 81, ayrıca bk. İndeks; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, V, 79-82; M. Hamdân, *Delilü'd-devriyyâti's-şâdire bi'l-bilâdi't-Tünisiyye min sene 1838 ilâ 20 Mârs 1956*, Tunus 1989, I, 74, 86; Abdülvehhâb Dahlî, *el-Ishâmü't-Tünisî fi tahkiki'l-türâsi'l-mahtûf*, Kartac 1990, s. 16, 32, 49-50, 64, 68, 86, 106; Muhyiddin Atıyye v.dğr., *Delilü mü'ellefti'l-hadîsi's-şerifi'l-mahtûb'a*, Beyrut 1416/1995, I, 221, 289; II, 535, 539; Muhammed b. Abdullah Âlû Reşid, *İmdâdü'l-fettâh bi-esânidi ve merviyâti's-Şeyh 'Abdulfettâh*, Riyad 1419/1999, s. 22-23; Abdülâzîz b. Faysal er-Râcihi, *Hedyü's-sâri ilâ esânidi's-Şeyh İsmâ'îl el-Enşârî*, Riyad 1419, s. 168; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 241; Nizâr Abâza – İyâd et-Tabbâ', "Ma'a'l-Allâme eş-Şeyh Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer fi mektebetihî'l-âmme", *Âfâku's-sekâfe ve't-türâs*, III/11, Dübey 1416/1995, s. 81-87; Muhammed b. İbrâhim Büzügaybe, *Hareketü taknini'l-fikhi'l-İslâmî bi'l-bilâdi't-Tünisiyye: 1857-1965*, Tunus 2003, s. 82-86; Muhtâr el-Ayyâşî, *ez-Zeytûne ve'z-Zeytûniyyûn fi târihi Tünisi'l-mu'âşır (1883-1958)*, Tunus 2003, s. 131, 195, 197, 198, 203, 292, 317; Abdürrezzâk el-Hammâmî, *el-Fikrû'l-İslâmî fi Tûnis (1956-1987)*, Tunus 2005, s. 71-74, 107, 109, 709-710; "eş-Şeyh Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer el-fâkihü'l-mecma'î: Hayâtühü ve âşürühü'l-fikriyye", *Mecelletü'l-Mecma'î'l-fikhi el-İslâmî*, XIX/22, Mekke 1427/2006, s. 259-275; M. Yûsuf eş-Şürbecî, "eş-Şeyh Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer ve cühûdühü fi 'ulûmî'l-Kur'an", *el-Miškât*, sy. 7, Tunus 2009, s. 219-244; "Tercemetün mücize li'l-'allâme el-celîl ve'l-muhammadî-sü'n-nihîr Sîdî Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer el-Hüseynî el-Mâlikî et-Tünisî", www.alalbait.ps (11.09.2013).

AHMET ÖZCEL

NEZİR AHMED DİHLEVİ

(نذیر احمد دهلوی)

Mevlevî Diptî Nezîr Ahmed Dihlevî
(1830-1912)

Hintli devlet adamı,
Kur'an mütercimi, edip ve şair.

6 Aralık 1830'da Uttar Pradeş eyaletinin Bicnôr şehrine bağlı Rehar köyünde doğdu. 1833'te doğduğu bilgisi yanlıştır (İftihâr Ahmed Siddîki, s. 21-22; *UDMİ*, XXII, 171). İlim ve tasavvuf ehli olan aile büyükleri arasında Şeyh Abdülkuddûs Gengûhî'nin halifesi Şeyh Abdülgafûr A'zampûrî de (ö. 985/1577) bulunmaktadır. Babası

Mevlevî Saâdet Ali medrese hocasıydı. Nezîr dört yaşında iken Bicnôr şehrine göç ettiler. İlk eğitimini babasından aldı. Kısa bir süre okula gönderildiyse de babası onu özel olarak eğitmeye başladı. Farsça'yı çok çabuk öğrendi. Dokuz yaşından itibaren ağabeyi Ali Ahmed ile birlikte Mevlânâ Abdülâlim Nasrullah Han Horcevi'den üç yıl ders okudu. 1842'de Delhi'ye giderek aynı zamanda Delhi Koleji hocası olan Melevî Abdülhâlik'tan ders almaya başladılar. Yi ne ağabeyi ile birlikte Ocak 1846'da dönemin önde gelen öğretim kurumu Delhi Koleji'nin Arapça bölümüne girdi ve 1854'te burayı bitirdi. Babasının ısrarı üzerine kolejin İngilizce programına kaydolmadı, Münşî Abdullah Han'dan başlangıç düzeyinde İngilizce öğrendi. 1851 yılı başında Delhi Koleji'nde iken hocası Abdülhâlik'in oğlu Melevî Abdülkâdir'in büyük kızı ile evlendi. Delhi'de aldığı özel ve resmî eğitim onun her açıdan gelişmesini sağladı. Buradaki hocaları arasında, Urdu dili ve Hint İslâm düşüncesi bakımından çok önemli bir şahsiyet olan Ram Chandra (Ramchandra) ve Melevî Memlük Ali Nânevtevi gibi isimler bulunuyordu. Hindu iken hıristiyan olan Ram Chandra'nın etkisiyle bir dönem Hıristiyanlığa merak duyduğu kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır (Cemîl Câlîbî, IV, 1113-1114). Nezîr Ahmed, Delhi Koleji'nde okumuş olmasını çok önemsemiş, aksi halde kendisinin de bir kısım dar görüşlü, katı medrese hocaları gibi kalacağını söylemiştir (Sâliha Abdülhakîm Şerefeddin, s. 411-412; ayrıca bk. Oesterheld, *The Delhi College*, s. 299-324).

Eylül 1854'te Pencap eyaletindeki Gucerât'a bağlı Kuncâh kasabasında Bâbürlü Devleti'ne tâbi resmî bir okulda müderris olarak göreve başladı. İki yıl sonra Uttar Pradeş eyaleti Kanpûr şehrinde eğitim müfettiş yardımcısı oldu. 1857'deki bağımsızlık savaşında Delhi'de kaldı ve İngilizler'in yönetime hâkim olmasıyla İngilizler'e bağlı ilk resmî görevi olarak İlahâbâd'da (Allahâbâd) eğitim müfettiş yardımcılığına getirildi. 1858-1859'da İngilizce'sini geliştirdi. 1860-1861 yıllarında bir ekiple birlikte *Indian Penal Code* adlı kanunu *Ta'zîrât-ı Hind* adıyla Urduca'ya çevirdi ve kanun metninde ilmî tashihlerde bulundu. Girdiği imtihanında birinciliği kazanınca kuzeybatı eyaleti maliye idaresine girdi ve 1863'te Kanpûr'a, ardından Gorakpûr'a tahsildar yardımcısı (deputy collector) olarak tayin edildi. Bu son görevi dolayısıyla kendisinden "Deputy/Diptî Nezîr Ahmed" diye söz edildi. 27 Nisan 1877'de otonom Haydarâbâd Dekken Ni-

zamlığı'nda 1200 rupi gibi yüksek bir maaşla üst düzey görevlerde bulundu. Başvezir I. Sâlâr Ceng'in (Mîr Tûrab Ali Han) talebi üzerine üç yaşında Âsafcâh (Asaf Jah) (VI) adıyla Haydarâbâd nizamı olan Mîr Mahbûb Ali Han'ın eğitimi için yönetime dair yedi risâle kaleme aldı. Bu görevi sırasında altı ayda Kur'an'ı ezberledi. Kur'an ve tefsir araştırmalarına yöneldi. I. Sâlâr Ceng'in ölümüyle Şubat 1884'te bu görevinden istifa ederek Delhi'ye yerleşti. Annesinin ısrarı üzerine 1888'de Bicnôr'da ikinci bir evlilik yaptıysa da bu evlilik uzun sürmedi. Etkili bir hatip olan Nezîr Ahmed 1888-1905 yılları arasında kırk dört konferans verdi (Cemîl Câlîbî, IV, 1136-1137). İngiliz yönetimi 22 Haziran 1894'te kendisine "şemsü'l-ulemâ" pâyesi verdi. Edinburgh Üniversitesi tarafından 3 Nisan 1903'te hukuk alanında, Pencap Üniversitesi de 1910'da şarkiyat araştırmaları alanında fâhrî doktora unvanı ile ödüllendirdi. Kitapları ve diğer bazı faaliyetleriyle ayrıca para ödülleri aldı. Nezîr Ahmed 3 Mayıs 1912 Cuma günü vefat etti ve Delhi'deki Hâce Bâki-Billâh Mezarlığı'na defnedildi. Çocuklarının çoğu küçük yaşta ölmüş, kendisinden sonra sadece Sekîne ve Suğrâ adlı iki kızı, Beşîrüdîin Ahmed adlı bir oğlu kalmıştır.

Nezîr Ahmed'in yetiştiği yıllarda Bâbürlü Devleti en sıkıntılı günlerini yaşıyor, İngiliz yönetimi ise gittikçe güçleniyor ve Hindistan'a hâkim oluyordu. Misyonerlerin ve bölgeye eğitim öğretim için gelen Batılı ilim adamlarının genç nesil üzerinde büyük etkileri görülüyordu. Nezîr Ahmed, özellikle Delhi'deki öğrencilik yıllarında kendisini geleneksel medrese mollası tipinden uzak tutmaya çalışmıştır. İslâm'la olan bağını muhafaza etmekle birlikte Batılılar'la arasına mesafe koymamış, kendisini din adamlığından ziyade devlet adamlığına ve bürokratlığa hazırlamıştır. Dil ve edebiyattaki kabiliyeti, sosyal hayata ve siyasete olan ilgisi ona bu imkânı fazlasıyla veriyor, dinî konularda ise sert davranmamaya çalışıyordu (*UDMİ*, XXII, 171). Urdu edebiyatının önde gelen beş şahsiyetinden biri olan Nezîr Ahmed müslümanların içinde bulunduğu psikolojik ezikliği bertaraf etmek için klasik ahlâk ve nasihat kitapları yerine roman ve hikâyelerle toplumun ıslahına katkı sağlamış, Şibî Nu'mânî, Seyyid Ahmed Han ve diğerlerinden farklı olarak halkın her kesimiyle ilgilenmiş, onlara kendi dilleri ve anlayışları ile hitap etmiştir. Eserlerinde dinî, ahlâkî, içtimâî ve siyasî konular güncel hayatın akışına uygun biçimde ele alınıp işlenmiş-